

Restauracija orgulja u župnoj crkvi sv. Nikole u Koprivnici

Natalija Imbrišak, Koprivnica

Što učiniti s orguljama čiji zvuk već zamire, čije porijeklo možemo tražiti u nekoliko povijesnih razdoblja, s vidnim tragovima rada raznih "majstora", a u čijoj unutrašnjosti možete naći, ponajprije mnogo prašine, zatim polomljenih svirala i ostataka prošlih zahvata, pa čak i jedan metak iz II. svjetskog rata?

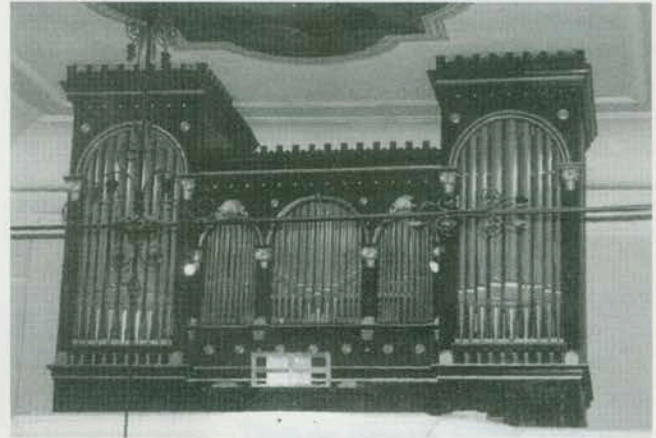
Pred ovim pitanjem našao se Wolfgang Julius **Braun**, graditelj i restaurator orgulja iz Njemačke, zamoljen za spas koprivničkog instrumenta.

Hrvatska ima nekoliko orguljarskih radionica, no još uvijek nema izgrađen svoj sustav obrazovanja stručnjaka graditelja i restauratora orgulja, a u isto vrijeme ima puno glazbala koja čekaju spas od propadanja i zaborava. Gospodin Wolfgang J. Braun posjeduje široko znanje i iskustvo o tipovima orgulja koje susreće već godinama u svom radu na području Slovenije i sjeverne Hrvatske. S punim povjerenjem povjerena mu je restauracija orgulja u župnoj crkvi sv. Nikole u Koprivnici.

Posao oko restauracije instrumenta često je puno složeniji od gradnje sasvim novoga. Ovo mogu potvrditi iz svoje pozicije pomagača pri radovima restauracije. Neka mi i dalje tijekom prikaza budu dopuštena poneka opažanja. U slučaju spomenutih orgulja, vjerujem, pravo rješenje je bila restauracija, jer posjeduju vrlo vrijedne registre. Neki od njih stari su oko 300 godina.

Pri prvom pregledu instrumenta ni sam restaurator nije mogao pretpostaviti na koje probleme će naići tijekom radova. A bilo ih je podosta. Primjerice: nakon gotovo 5 sati rada na restauraciji jedne principalne svirale, rezultat nije bio zadovoljavajući. Pitanje koje se nameće u tom trenutku je sljedeće: nije li bolje napraviti novu sviralu i tako riješiti problem? Svakako, to je jednostavnije. No, zvuk nove svirale ne može se usporediti sa zvukom izvorne stare svirale, unatoč svim njenim oštećenjima. Vjerujem da ima trenutaka kada ni savjestan majstor kao što je gosp. W. J. Braun ne može vjerojatno mirno spavati razmišljajući o tome kakvu odluku donijeti za dotičnu sviralu i tako za svaku sviralu. Svaka svirala je poseban instrument, posebna priča.

Ali zato, posebna nagrada za uloženi trud pripada ponajprije graditelju i restauratoru. Po riječi gosp. W. J. Brauna, to je onaj trenutak kad restaurirana svirala proizvede svoj puni zvuk. Osjećaj restauratora u tom trenutku je nemjerljiv. Naš restaurator pretpostavlja da takav osjećaj mora imati majka kada rodi dijete. Hvala mu za ovu prekrasnu usporedbu.

Ugovor o restauraciji sklopljen je 5. studenoga 1994. godine. Krajem iste godine, orgulje su rastavljene. Uz intenzivniji rad od travnja 1995. godine, restauracija je dovršena početkom rujna 1995. godine. Kod svih radova bila je dragocjena pomoć gospodina Tihomila **Horvata**, vlasnika "Male orguljarske radionice" – Mali Mihaljevec.

Na orguljama župne crkve sv. Nikole u Koprivnici ne nalazimo ime graditelja niti godinu nastanka instrumenta. Zagonetni graditelj orgulja ipak biva otkriven zahvaljujući člancima iz časopisa *Sveta Cecilija*:

- "Župnici graditelji orgulja" (1913. g., Janko Barlé)
- "Graditelj orgulja", župnik Adam Žuvić (1925. g., Janko Barlé)
- "Nešto o podrijetlu Adama Žuvića" (1932.g., Franjo Brdarić)
- "Kratak osvrt na pregled orgulja izvršen ljeti 1972." (1973. g., Ladislav Šaban),

te podacima Župnog ureda crkve sv. Nikole. Dakle, to je Adam **Žuvić** (24. prosinca 1780. g., Belec – 6. rujna 1863. g., Koprivnica). Posve sigurno zaslužio je da saznamo nekoliko podataka o njemu.

Gimnaziju i bogoslovnu školu završio je u Zagrebu, gdje ga je 1803. g. biskup Maksimilijan Vrhovac zaređio za svećenika. U biskupovoj pisarni bio je namješten kao protokolista do 1806. g. kada mu biskup daje župu Ivanec kod Koprivnice, gdje se upravo ispraznilo mjesto župnika. Adam Žuvić bio je vrlo zanimljiva osoba. Uz svoje službene dužnosti bavio se stolarstvom, mehanikom i gradnjom orgulja. Stariji zapisi govore da je Žuvić u okviru župnog dvora imao vlastitu radionicu. Suradivao je s vrsnim stolarom iz Koprivnice, po imenu Sabadi, koji mu je odstupio svog pomoćnika Matu Schwarzmayera, izučenog graditelja orgulja. Sa njima je radio i Sabadijev sin.

Nakon službe u Koprivničkom Ivancu, Adam Žuvić postao je župnikom u Koprivnici 18. srpnja 1836. g. i

bio na toj funkciji do kraja života. Osim orgulja u Koprivnici, u njegov graditeljski opus možemo ubrojiti i orgulje u sljedećim mjestima:

- Koprivnički Ivanec, 14 registara (kasnije zamijenjene orguljama Josipa Brandla s 9 registara)
- Đelekovec, 1832. g., 8 registara i pedal
- Rasinja (kasnije zamijenjene orguljama tvrtke Rieger iz Jägerndorfa)
- Bregi kraj Koprivnice
- Draganci, 1829. g. (kasnije zamijenjene orguljama tvrtke Heferer)
- Biškupec
- Lupoglav
- jedne orgulje u Zagorju (nije nam poznato gdje).

Uz to, Adam Žuvić je bio vrlo cijenjen i stoga često pozivan da sastavi dispozicije novih orgulja.

Na Žuvićevim orguljama u Đelekovcu stoji:

ADAMVS SVVICH
par. in Ivanecz.
1832.

Na koprivničkim orguljama nema oznake, jer ove orgulje Adam Žuvić nije držao posve svojim radom. Radeći ovaj instrument, Žuvić je koristio zračnice i orguljske svirale iz dvaju ili više instrumenata koji su se ranije nalazili u crkvi.

Župna crkva u Koprivnici podignuta je u razdoblju 1644.–1657. g. Crkva je zasigurno od samog postanka imala orgulje. Naime, prvi pisani dokument o orguljama je iz 1716. g., a zapisi o orguljašima još su stariji: iz 1650. i 1702. godine. Dakle, utvrđujemo postojanje prvoga, najstarijeg instrumenta. Zanimljiv podatak kazuje nam da je Adam Žuvić još prije svog dolaska na mjesto koprivničkog župnika (dakle, i prije svog rada), oko 1828. g. popravio 157 godina stare, posve neuporabive orgulje u ovoj crkvi. Taj je, dakle, instrument morao biti drugi po redu, sagrađen oko 1671. g. Kanonske vizitacije koje se odnose na koprivničko područje konstatiraju 1750. g. nove orgulje, dakle, treće po redu. Pretpostavljam da su druge i treće orgulje postojale istovremeno na koru. Jedan instrument mogao je biti sa sviraonikom postavljenim bočno (na što navodi smjer mehaničke trakte), a drugi instrument mogao je biti ugrađen u središnji dio ograde kora. Ovo se slaže sa zanimljivom pretpostavkom gosp. W. J. Brauna da je današnji drugi manual orgulja najvjerojatnije ranije bio pozitiv. Dva instrumenta koja su paralelno egzistirala, bili su upravo instrumenti iz kojih je Adam Žuvić koristio dijelove za svoj rad, nastao u razdoblju 1836.–1840. g.

Za Žuvića nipošto ne možemo reći da je na taj način uštedio svoj trud, već je bio pravi znalac koji je u starim instrumentima znao prepoznati ono najvrjednije i očuvati pravi ranobarokni zvuk. Žuvića zato danas držimo značajnim konzervatorom.

Današnji instrument je dvomanualan, s pedalom. Opseg manuala je C - f³, a pedala C - d¹. Instrument koji mu je prethodio imao je kratku oktavu, te zračnice napravljene od orahovine. Žuvić ih je nadgradio koristeći hrastovo drvo, te tako upotpunio tonove velike oktave. Upravo zbog starog načina gradnje zračnica, pedalni registri zvuče samo u rasponu od C - a, dok će preostali tonovi a - d¹ zvučati uz spoj manuala na pedal.

Od Žuvićevih dana do danas, orgulje su popravljali i prepravljali razni majstori, koji su ponekad učinili više štetnih zahvata nego korisnih. Stoga je naš restaurator bio zaista u nezavidnoj situaciji.

U početnoj fazi poslova restaurator je, u stvari, čistač. To znači: kod rastavljanja instrumenta očistiti svu prašinu iz unutrašnjosti, te očistiti i poredati svirale u registarske nizove izvan instrumenta. Metalne svirale bile su jako oštećene i zahtijevale su dugotrajne restauracijske poslove. Drvene svirale razarala je crvotočina. Na nekim sviralama mogli su se uočiti prethodni pokušaji svladavanja crvotočine, međutim bezuspješno zbog neprikladnih sredstava za taj postupak. Mnoge drvene svirale nisu uopće davale ton. Među nizovima drvenih svirala, mogli ste vidjeti registar koji se sastojao od svirala barem 8 različitih graditelja.

Sve su drvene svirale temeljito uredene i impregnirane, a uz pomoć šelaka i kolofonijuma prozvučale su i one koje nisu davale ton. U slučaju kad nije bilo moguće osposobiti sviralu, načinjena je nova uz uvažavanje originalnog načina gradnje. Dio ovih poslova radio je restaurator u svojoj radionici u Njemačkoj, a dio u Koprivnici.

Adam Žuvić sam je sagrađio sviraonik i mehaniku orgulja. Mehanika orgulja danas je posve novonapravljena na povijesni način. Motor orgulja također je nov i smješten unutar orgulja, za razliku od prethodnog. Pri rastavljanju sviraonika, u prašini crvotočnih dijelova pojavila su se originalna registarska mjesta. Naime, prije restauracije svi registri bili su poredani u liniji iznad drugog manuala. To je učinjeno nakon Žuvića. Sada su registri smješteni na svoja prvobitna mjesta: za prvi manual s desne strane, a za drugi manual i pedal s lijeve strane.

Dispozicija orgulja prije restauracije bila je:

<i>I. Manual</i>	<i>II. Manual</i>	<i>Pedal</i>
Principal 8'	Aeoline 8'	Subbass 16'
Oktave 4'	Prinzipal 4'	Oktavbass 8'
Quinte 3'	Flöte 4'	Violonbass 4'
Flöte 4'	Gedeckt 8'	
Gedeckt 8'		
Flöte 8'		
Gamba 8'		
Mixtur 3f		
Oktave 2'		

Pedalni registar označen kao Violonbass 4', zvučao je kao osamstopni registar. U prostoru iznad pedala nalazile su se četiri poluge. Poluga s lijeve strane je spoj II.–I.

Prva poluga s desne strane je spoj I-P. Ove poluge su originalne i stoga zadržane u današnjem instrumentu. Od preostalih dviju poluga s desne strane, jedna uopće nije funkcionirala i ne znamo čemu je služila, dok je posljednja poluga isključivala sve registre I. manuala koji su u tom trenutku bili uključeni. Ove posljednje dvije poluge odstranjene su, jer su očito bile pokušaj nekoga od kasnijih majstora da umetne dodatke karakteristične instrumentima iz razdoblja romantike.

Registar Aeoline 8' također je odstranjen iz istog razloga. U radu Adama Žuvića nalazimo također nekoliko "romantičnih" registara. Naravno, oni su odraz vremena u kojem je živio i stvarao. Najvrjednije u njegovom radu je to što njegovi registri zajedno s registrima iz 17. i 18. stoljeća čine skladnu cjelinu.

Dispozicija orgulja nakon restauracije je sljedeća:

I. Manual	II. Manual	Pedal
Principal 8'	Copel 8'	Subbass 16'
Oktave 4'	Flaut 4'	Oktavbass 8'
Quinte 2 2/3'	Principal 2'	Cello 8'
Oktave 2'	Quint 1 1/20	
Mixtur 3f		
Viola da Gamba 8'		
Bourdon 8'		
Flöte 8'		
Flöte 4'		

U drugom manualu restaurirani su povijesni registri Copel 8' i Flaut 4', dok su ostala dva registra novo izrađeni (principal 2' i Quint 1 1/3).

Najstariji registar je Oktave 4' u prvom manualu, a zatim Copel 8' i Flaut 4' u drugom. Oktave 4' bio je u nekim ranijim orguljama Principal 4'. Stajao je u perspektivi ranijih orgulja. To je vidljivo po tome što ima dulju nogu i lijepo je izrađen, baš kao što je uobičajeno za svirale u perspektivi.

U orguljama postoji mjesto za još jedan pedalni registar, koji će biti naknadno ugrađen.

Kao što je spomenuto, restauratorski radovi dovršeni su početkom rujna 1995. g. Već 23. rujna 1995. g. u 19⁰⁰ sati koncertiraju Ljerka **Očić-Turkulin** – orgulje i Tanja **Andreić** – violončelo, u sklopu 25. Varaždinskih baroknih večeri, s djelima Johanna Sebastiana Bacha:

Sonata za violončelo i orgulje u G-duru BWV 1027
Adagio - Allegro ma non tanto - Andante -
Allegro moderato

Sonata za violončelo i orgulje u D-duru BWV 1028
Adagio - Allegro - Andante - Allegro

Sonata za violončelo i orgulje u g-molu BWV 1029
Vivace - Adagio - Allegro

Preludij i fuga za orgulje u Es-duru BWV 552

Umjesto posljednje skladbe s programa, izvedena je skladba J. G. Walthera.

Drugi koncert u sklopu istog festivala održan je 5. listopada 1995. g. u 19⁰⁰ sati. Nastupio je mješoviti pjevački

zbor KUD-a "Podravka" iz Koprivnice i Natalija **Imbrišak** – orgulje uz dirigenta Mariju **Jurašin**.

Program je bio sljedeći:

F. Pintarić:	<i>Missa Croatica</i> (transkrip.: o. Petar Antun Kinderić mr. Marija Riman)
J. S. Bach:	<i>Tocatta i fuga</i> u d-molu BWV 565 Solist: Natalija Imbrišak
T. Cecchini:	<i>Laudate Dominum</i> (obrada: Lovro Županović)
G. F. Händel:	Zbor iz oratorija <i>Juda Makabejac</i> – Seht! Er kömmt! mit Preis gekrönt
G. F. Händel:	Dva zbora iz oratorija <i>Mesija</i> – Denn die Ehre, die Ehre des Herrn – Alleluia Dirigent: Marija Jurašin Orgulje: Natalija Imbrišak

Ova dva koncerta bili su uvertira svečanoj kolaudaciji orgulja održanoj 18. listopada 1995. g. s početkom u 11⁰⁰ sati. Svečano misno slavlje predvodio je kardinal Franjo Kuharić. U sklopu mise, mješoviti pjevački zbor "Podravka" izveo je *Missu Croaticu* Fortunata Pintarića uz orguljsku pratnju Anelka **Klobučara**. Nakon mise, gospodin W. J. Braun govorio je o restauraciji orgulja uz zvučnu prezentaciju pojedinih registara, uz pomoć A. Klobučara. Kruna ove svečanosti bio je koncert održan nakon mise. Puni zvuk obnovljenih orgulja predstavila su nam dva naša vrsna orguljaša: Mario **Penzar** i Anelko Klobučar. Oni su izveli sljedeće skladbe:

Mario Penzar – orgulje:

G. Frescobaldi:	<i>Tocatta</i>
J. S. Bach:	<i>Fantazija u c-molu</i> BWV 562
D. Buxtehude:	<i>Nun bitten wir den heiligen Geist</i>
M. Reger:	<i>Te Deum</i>

Anelko Klobučar – orgulje

F. Pintarić:	<i>2 duduša</i> (C-dur, F-dur)
F. Lučić:	<i>Fantazija u c-molu</i>
A. Klobučar:	<i>Tocatta</i>

Spas i obnovu orgulja koprivničke župne crkve sv. Nikole omogućila je "Podravka" d.d. iz Koprivnice na čelu s generalnim direktorom Zvonimirom Majdančićem. Njima upućujemo zahvalnost za sve učinjeno.

Briga o starim instrumentima od izuzetne je važnosti za održavanje instrumenta u punoj funkciji, za očuvanje vrijednih starih instrumenata uopće, a to je i naš dug, obveza i izraz poštovanja prema graditelju orgulja i našoj glazbenoj baštini.

Zahvaljujući obnovljenim orguljama župne crkve sv. Nikole, Koprivnica je uvrštena u program *Varaždinskih baroknih večeri*. Sa sigurnošću se može reći da će restaurirane orgulje uvelike obogatiti koncertni život grada Koprivnice.